

УДК 338.3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Чукурна О.П., к.е.н., доцент

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Чукурна О.П. Стратегічні напрямки розвитку машинобудування в контексті економічних реформ в Україні.

В статті розглянуто особливості розвитку машинобудівного комплексу України в контексті реформування економіки України. Визначено низьку факторів, які впливають на не конкурентоспроможність продукції машинобудівної галузі. Розглянуто тенденції становлення машинобудівного комплексу в період СРСР та сучасної України. Розглянуто причини експортоорієнтованості машинобудівного комплексу України. Визначені основні стратегічні напрямки розвитку машинобудування України.

Ключові слова: машинобудування, реформування економіки, конкурентоспроможність машинобудівної галузі, стратегічні напрямки

Чукурна Е.П. Стратегические направления развития машиностроения в контексте экономических реформ в Украине.

В статье рассмотрены особенности развития машиностроительного комплекса Украины в контексте реформирования экономики Украины. Определен ряд факторов, которые влияют на неконкурентоспособность продукции машиностроительной отрасли. Рассмотрены тенденции становления машиностроительного комплекса в период СССР и современной Украины. Рассмотрены причины экспортоориентированности машиностроительного комплекса Украины. Определены основные стратегические направления развития машиностроения Украины.

Ключевые слова: машиностроение, реформирование экономики, стратегические направления, конкурентоспособность машиностроительной отрасли

Chukurna O.P. Strategic directions of development of engineer in the context of economic reforms in Ukraine.

In the article the features of development of machine-building complex of Ukraine are considered in the context of reformation of economy of Ukraine. The row of factors that influence on the uncompetitiveness of products of machine-building industry is certain. The tendencies of becoming of machine-building complex are considered in the period of the USSR and modern Ukraine. Reasons of exports of machine-building complex of Ukraine are considered. Basic strategic directions of development of engineer of Ukraine are certain.

Keywords: engineer, reformation of economy, competitiveness of machine-building industry, strategic directions

В умовах реформування економіки України постає питання модернізації промисловості, як стратегічного напрямку розвитку країни. Згідно з державною програмою активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, були запропоновані напрямки розвитку машинобудування за рахунок впровадження політики імпортозаміщення. Розвиток внутрішнього ринку держави визначає стан економічного розвитку країни та значною мірою залежить від повноцінного функціонування промисловості. Володіючи потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, промисловість є тим фундаментом, основою розвитку не тільки внутрішнього ринку України, але й розширенням зовнішнього. Саме тому, відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. [6] сформовано принципи та етапи довгострокового економічного зростання на основі реформування та модернізації економічної політики у державі та розвитку функціонування її системи. Одним з основних організаційно-економічних заходів проведення цих реформ повинна стати модернізація та технологічне оновлення машинобудівельної галузі України, що сприятиме поживленню в економіці. Крім того, стратегічний розвиток машинобудування сприятиме підвищенню конкурентоспроможності її продукції на внутрішньому на зовнішньому ринках, що призведе до меншої залежності економіки України від імпортих товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В Україні проблемами модернізації промисловості та розвитку внутрішнього ринку низьку працю О. Амоші [1], В. Вишневецького, Л. Збаразької [1], В. Гейця, М. Чумаченко, В. Ляшенко [2], І. Одюка, В. Пустовойта, О. Собкевич, В. Тоциліна та багатьох інших. Разом із тим слід зазначити, що стратегічні напрямки розвитку машинобудування за рахунок використання резервів внутрішнього ринку досліджено неповною мірою.

Метою статті є формування стратегічних напрямків розвитку машинобудівної галузі України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Машинобудування є однією з провідних ланок важкої промисловості. Створюючи найбільш активну частину основних виробничих фондів, машинобудівна галузь істотно впливає на темпи і напрямки науково-технічного прогресу в різних галузях народного господарства, зростання продуктивності праці, інші економічні показники, які визначають ефективність розвитку громадського виробництва.

В Україні цей комплекс – один з найбільш розвинених. Якщо розглянути розвиток машинобудівного комплексу України, починаючи з моменту його активного освоєння, а саме з 1940 по 1990 рік XX століття, то обсяг його продукції виріс в 95 разів. З кінця 70-х років XX століття машинобудування стає провідною галуззю промисловості. На його частку доводиться більше 40% всього промислово-виробничого потенціалу індустріального виробництва України. Частка продукції комплексу в загальному обсязі продукції промисловості в ці роки складала близько 29% [8].

Роль машинобудування в розвитку країни визначається його обслуговуючою функцією в усіх міжгалузевих комплексах (паливному, агропромисловому, будівельному), а також участю в територіальному розподілі праці (внутрішньо-державному і міждержавному). Саме від частки машинобудівної продукції в експортному секторі залежить статус країни, її місце в міжнародних економічних інтеграційних процесах. Особливо велику роль грає машинобудування України в економічній інтеграції держав колишнього СРСР. Наприклад, в 1990 м. Україна виробляла від 95% до 100% роторних екскаваторів, вугільних, кукурудзозбиральних, бурякозбиральних комбайнів, 40% доменного і сталеплавильного устаткування, майже 50% силових трансформаторів і 30% екскаваторів. В структурі експорту 1995 р., коли обсяги продукції цієї галузі знизилися майже на 50% порівняно з 1990 р., машинобудування і

металообробка все ж займали значне місце (на них доводилося 13% експорту).

В сьогоднішній в Україні склалася модель експортоорієнтованої економіки, що є наслідком історичного розвитку промисловості країни. Машинобудівна галузь промисловості України почала активно розвиватися з середини 60-х рр. XX століття в рамках промислово-економічного політики СРСР. При чому, промислова політика радянського союзу була націлена на створення загальносоюзних зв'язків між підприємствами промисловості. Внаслідок такого підходу, в Україні частка виробництва загальносоюзного призначення перевищувала 70%. Зокрема, всі підприємства машинобудування підпорядковувалися близько 10 загальносоюзним міністерствам. Виходячи зі стану виробничо-кооперативних зв'язків, підприємства машинобудування були взаємозалежні від загальносоюзного комплексу приблизно на 50%. Наприклад, в такій галузі, як електронна промисловість, ситуація ускладнювалась тим, що майже на 80% продукції українських підприємств були орієнтовані на потреби підприємств інших республік СРСР. Разом з тим, підприємства радіопромисловості, промисловості засобів зв'язку, приладобудування до 80% своїх потреб в електроніці задовольняли за рахунок надходжень з інших республік СРСР. Окрім того, виробництво високотехнологічної наукоємної продукції в Україні не мало достатньою мірою наукового і проектно-конструкторського забезпечення, багато провідних установ знаходилося за межами України [4].

Ці причини обумовили орієнтацію сучасного промислового виробництва України на зовнішні ринки, велика частка яких належить країнам СНД. Якщо розглядати загальну структуру експорту, то обсяги експорту товарів з України в до країн СНД в 2012 році становили 36,8% від загального обсягу експорту, Азії – 25,7%, Європи – 25,3%, у тому числі до країн Європейського Союзу – 24,8%, Африки – 8,2%, Америки – 3,8%, Австралії та Океанії – 0,1% (рис. 1) [3].

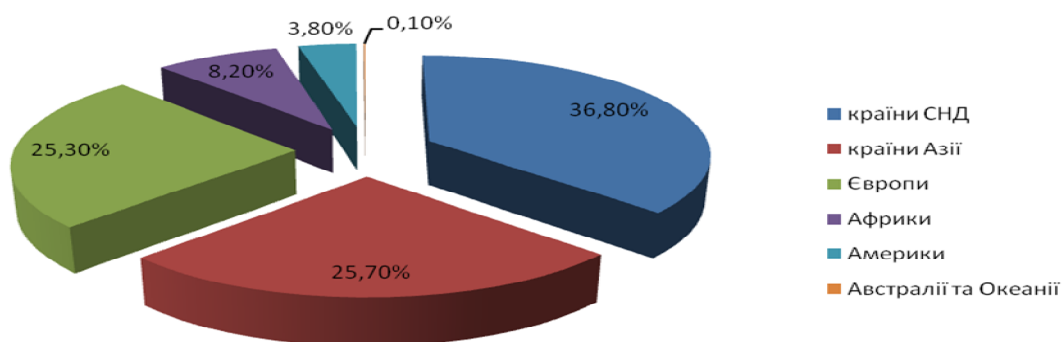

Рис. 1. Структура експорту товарів з України в інші країни світу в 2012 р. [3]

Найсуттєвіші експортні поставки здійснювались до Російської Федерації – 25,6% від загального обсягу експорту (залізничні локомотиви, чорні метали, механічні машини), Туреччини – 5,4% (чорні метали, жири та олії тваринного або рослинного походження, добрива), Єгипту – 4,2% (зернові культури, чорні метали, жири та олії тваринного або рослинного походження), Польщі – 3,7% (чорні метали, руди, шлак і зола, насіння і плоди олійних рослин), Італії (чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, зернові культури) та Казахстану (залізничні локомотиви, вироби з чорних металів, механічні машини) – по 3,6%, Індії – 3,3% (жири та олії тваринного або рослинного походження, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, добрива).

Основу товарної структури українського експорту склали чорні метали та вироби з них – 26,4% від загального обсягу експорту (зменшення обсягів на 14,7% проти 2011 р.). Продукти рослинного походження становили 13,4% (збільшення на 66,6%), мінеральні продукти – 11,1% (зменшення на 25,4%), механічні та електричні машини – 10,2% (збільшення на 4%), засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 8,7% (збільшення на 22,8%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,4% (зменшення на 6,1%), жири та олії тваринного або рослинного походження – 6,1% (збільшення на 24%), готові харчові продукти – 5,1% (збільшення на 18,9%) (рис. 2.) [3].

За видами економічної діяльності найбільші експортні поставки здійснювали підприємства металургійного виробництва – 25,3% від загального обсягу експорту (зменшення проти 2011р. на 12,6%), оптової торгівлі і посередництва в оптовій торгівлі – 21,7% (збільшення на 32,2%), з виробництва інших транспортних засобів – 7% (збільшення на 10,2%), хімічного виробництва – 5,9% (зменшення на 2%), з виробництва харчових продуктів, напоїв – 4,7% (збільшення на 1%), з добування металевих руд – 4,3% (зменшення на 16%), з виробництва машин та устаткування – 3,8% (збільшення на 4,4%) та сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг – 3,4% (збільшення у 2,2 рази).

Структуру експорту України в Росію в 2012 році формували в основному п'ять товарних груп, які складають частку близько 90,3% (рис.3.).

На рис. 3 видно, що 39,2% товарного експорту з України в Росію складає продукція машинобудування та 21,3% – це метали та вироби з них. Таким чином, можна зробити висновок, що основним ринком збуту продукції машинобудування є Російська Федерація.

Внаслідок цього, основною проблемою машинобудування є пошук та освоєння ринків збуту. Якщо розглядати ринку збуту країн Європейського союзу, то вони характеризуються високою конкуренцією, впровадженням новітніх технологій та інновацій й високим рівнем продуктивності праці. Продукція багатьох

машинобудівних підприємств України є морально застарілою, що пояснюється використанням застарілого технологічного циклу та матеріальним зносом обладнання на рівні 60-80%.

Крім того, вітчизняні машинобудівні підприємства є не конкурентоспроможними порівняно з закордонними за наступними причинами:

- європейські компанії мають сучасні технологічні переваги за рахунок впровадження інновацій та модернізації виробництва;
- великі світові машинобудівні компанії мають можливість впроваджувати проекти «під ключ», використовуючи технології інжинірингу та аутсорсингу;
- закордонні машинобудівні компанії мають можливість виконати замовлення під кредитні кошти, які отримуються під низький відсоток з відстрочкою платежу на довгий період часу.

Усі перелічені причини надають закордонним компаніям конкурентні переваги перед вітчизняними машинобудівними підприємствами.

Незважаючи на ці факти, в сьогоденні в українському машинобудуванні зосереджено майже 15% вартості основних засобів та понад 21% загальної кількості найманих працівників промисловості (понад 585 тис. осіб у 2012 році). Машинобудівні підприємства виготовляють на сьогодні близько 3,5 тис. найменувань машин та обладнання, в тому числі близько 2 тис. модернізованих та понад 500 нових моделей машин та обладнання для агропромислового комплексу. Технічні засоби, які виготовляються або можуть виготовлятися, дають змогу механізувати до 85% робіт у сільському господарстві [8].

Галузева і територіальна структура машинобудівного комплексу в Україні виглядає таким чином.

Машинобудування і металообробка – надзвичайно складна комплексна галузь промисловості. Їх численні підгалузі та виробництва певною мірою об'єднує спільність сировини, призначення кінцевої продукції й т.і. Багатогалузева структура машинобудування і металообробки, їх техніко-економічні особливості (конструкційна складність машин, широкий розвиток процесів спеціалізації і кооперації, метало- і трудомісткість, мало транспортабельність, тощо.) обумовлюють специфіку розміщення різних галузей. Вирішальне значення при їх розміщенні мають такі чинники, як споживчий, сировинний, трудовий, науковий, а також зручне транспортно-географічне положення або поєднання всіх вказаних чинників. за металоємністю машинобудування ділиться, на важке, загальне, середнє і точне. Кожна з цих груп має певне призначення і специфічні принципи розміщення.

Важке машинобудування – це сукупність галузей машинобудівного комплексу, яка випускає великогабаритні та металоємні машини, устаткування для енергетики, металургії, гірничодобувної та хімічної промисловості. Воно

об'єднує виробництво металургійного, гірничо-шахтного, підйомно-транспортного, енергетичного та іншого устаткування. Для такого машинобудування характерними рисами є: випуск продукції невеликими серіями; висока метало – і

енергоємність; розташування поблизу сировинних (металургійних) баз і споживача. Як правило, у важкому машинобудуванні більше підприємств повного циклу, на яких відбувається заготівля і обробка деталей і складання готових виробів.

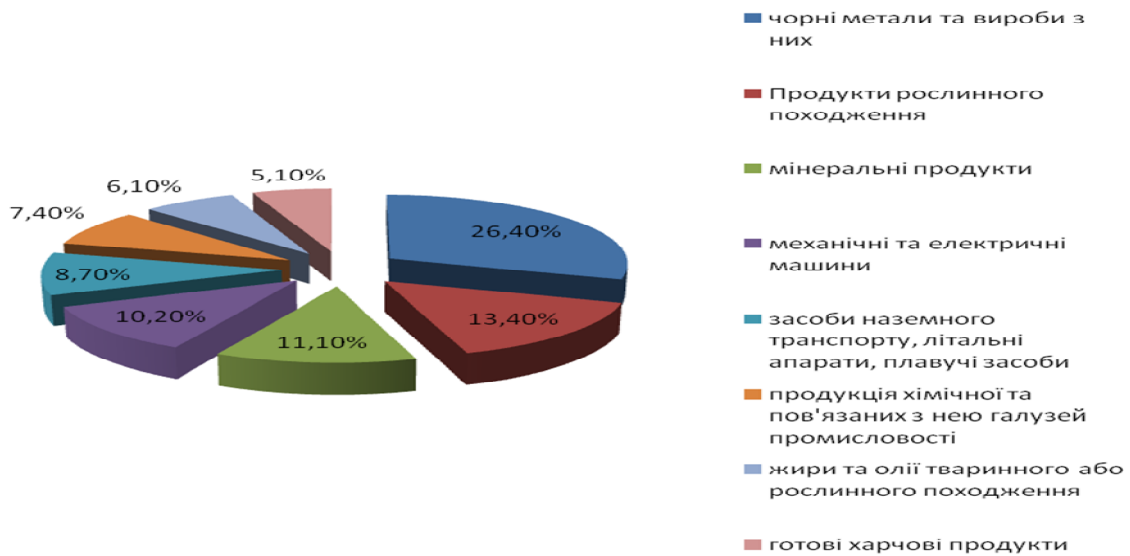

Рис. 2. Товарна структура експорту України в 2012 р. [3]

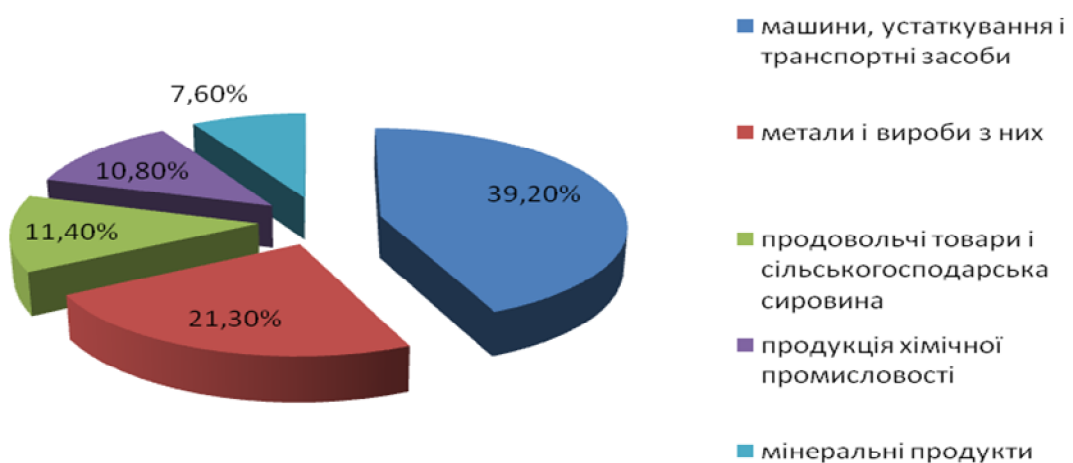

Рис. 3. Загальна структура товарного експорту з України в Російську Федерацію в 2012 році [3]

Виробництво металургійного устаткування майже повністю (95,5%) зосереджене в Донецькому і Придніпровському економічних районах. Найбільшим підприємством такого типу в Україні є Новокраматорський машинобудівний завод, який випускає ковальсько-пресове, металургійне устаткування, слябінги, прокатні листові стани, важкі металорізальні верстати для металургійної промисловості. Реконструйований також Старокраматорський машинобудівний завод.

Великими виробниками металургійного устаткування є Дебальцевський машинобудівний завод, Кадієвський ливарно-механічний завод, Маріупольський завод важкого машинобудування, а також заводи міст Дніпропетровська, Кривого Ріг, Марганцю.

Заводи гірничошахтного і бурового устаткування розміщені поблизу споживачів – вугільної промисловості Донбасу, рудної бази Придніпров'я, районів видобутку нафти і газу. Враховується чинник металоємності, оскільки споживачі машин

і металу розташовані в тих же районах. Основними центрами цієї галузі є: Дружківка, Горлівка, Яснувата, Донецьк, Харків, Луганськ, Червоний Промінь, Кривий ріг, Чернівці, Дрогобич.

Найбільші підприємства підійомно-транспортного машинобудування розташовані в Одесі, Львові, Харкові, Нікополі, Прилуках, Дніпропетровську; середні – в Слов'янську, Золотоноше (Черкаська обл.) і Коверцях (Волинська обл.).

Металоємним, але й орієнтованим на висококваліфіковані кадри, являється енергетичне машинобудування. Воно спеціалізується на виробництві парових гідравлічних турбін, генераторів, котлів і потужних дизельних моторів, устаткування для атомних електростанцій, електроапаратури і кабелю.

Центрами енергетичного устаткування є: Харків (дає 40% усього енергетичного устаткування України), Запоріжжя, Київ, Дніпропетровськ, Мелітополь, Львів, Тернопіль, Полтава, Нова Каховка, Токмак (Запорізька обл.), Одеса.

Найважливішими центрами виробництва важких верстатів і ковальсько-пресового устаткування є: Краматорськ, Харків, Дніпропетровськ, Кривий ріг, Марганець.

Галузі загального машинобудування характеризуються середньою металоємністю, невисокою трудомісткістю і транспортабельністю готової продукції при невеликих обсягах її випуску (виробництво устаткування для нафтової та галузей хімічної промисловості; будівельних, дорожніх, транспортних і сільськогосподарських машин). Вони розміщуються, як правило, в районах споживання продукції.

Так, машини і устаткування для хімічної промисловості виробляють в Сумах, Полтаві, Сніжному; залізничне машинобудування, зокрема тепловози, виробляють в Луганську, вагони – в Дніпродзержинську, Кременчуці та Стаханові, цистерни – в Маріуполі. Суднобудування розвинене в Миколаєві, Херсоні, Києві.

Найбільшими центрами сільськогосподарського машинобудування є Харків (мотори для самохідних комбайнів), Кіровоград (сівалки), Дніпропетровськ, Тернопіль (бурякозбиральні комбайни), Херсон (зернові і кукурудзозбиральні комбайни), Одеса (тракторні плуги). Заводи з випуску різних сільськогосподарських машин і запчастин є в Києві, Миколаєві, Бердянську, Одесі та інших машинобудівних центрах.

Області середнього машинобудування випускають продукцію з високою праце- і фондомісткістю (транспортне машинобудування, тракторобудування, устаткування для легкої, харчової, комбікормової і поліграфічної промисловості) розміщуються в центрах машинобудівної промисловості з наявністю кваліфікованих кадрів.

Досить розгалужена в Україні структура транспортного машинобудування, яка об'єднує підприємства з виробництва тепловозів, вагонів, легкових і вантажних машин, мікроавтобусів,

тролейбусів й для експортної ланки країни, морських суден і літаків.

Автомобільні заводи України випускають великовантажні автомобілі (Кременчук), автобуси і автовантажувачі (Львів), легкові автомобілі (Запоріжжя), легкові автомобілі для сільської місцевості (Луцьк), автомобільні мотори (Мелітополь), мікроавтобуси (Сімферополь).

Авіаційна промисловість виробляє літаки і вузли, прилади і запчастини. Найбільший розвиток вона отримала в Києві і Харкові. Останнім часом у зв'язку з конверсією виробництва ця промисловість стала випускати багато продукції широкого споживання.

Тракторобудування у своєму розміщенні орієнтується на споживача. Найважливішим його центром є Харків, де діють заводи: тракторний, тракторних самохідних шасі, моторобудівний. Колісні трактори виробляють в Дніпропетровську, тракторні агрегати – у Вінниці. Ряд великих підприємств з виробництва деталей і запасних частин для тракторів працюють в Сімферополі, Кременчуці, Чугуєві, Києві, Білій Церкві, Луганську, Одесі.

Верстатобудування зосереджене у великих містах (Києві, Харкові, Краматорську, Одесі, Запоріжжі, Львові, Житомирі).

Машинобудування для легкої та харчової промисловості орієнтується на споживача. Ці підприємства розосереджені на території та розміщені як у великих (Київ, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса), так і в малих (Сміла і Кам'янка, Черкаська обл.; Калинівка, Вінницька обл., Васильків, Київська обл.) містах.

Четверту групу складають галузі точного і наукомісткого машинобудування. До них відносяться: електронна, радіотехнічна, приладобудівна галузі, виробництво комп'ютерної та космічної техніки й т.і. Їм властива дуже висока трудомісткість, мала металоємність, підвищена фондомісткість. Вони розміщуються в районах високої технічної культури, що мають висококваліфіковані кадри, експериментальні бази, науководослідні інститути.

Найбільшими центрами такого машинобудування, зокрема, виробництва телевізорів, являється Львів, Київ, Харків, Сімферополь; електронно-обчислювальних машин – Київ; приладобудування та інструментів – Київ, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Донецьк, Запоріжжя, Львів.

Підприємства машинобудівного комплексу територіально зосереджені в усіх областях. На цьому фоні особливо виділяються вісім великих машинобудівних міст: Харків, Київ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Одеса, Львів, Донецьк, Луганськ. На основі дії закону територіальної спеціалізації та комплексного розвитку в Україні сформувалося сім машинобудівних районів:

— Харківський (основні центри – Харків, Полтава, Кременчук, Суми) із спеціалізацією на енергетичному, транспортному, тракторному, сільськогосподарському машинобудуванні і випуску електротехніки і приладів;

- Придніпровський (Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Запоріжжя, Мелітополь, Кіровоград) з провідними галузями важкого і середнього машинобудування, верстатів, транспортних, енергетичних, електротехнічних і сільськогосподарських машин; наукомісткої космічної техніки;
- Донецький (Донецьк, Краматорськ, Луганськ, Маріуполь, Горлівка, Дружківка) з виготовленням переважно металоємного устаткування: машин і устаткування для вуглевидобування і чорної металургії, транспортних засобів;
- Центрально-український (Київ, Житомир, Бердичів, Коростень, Чернігів, Черкаси) з випуском устаткування для хімічної та будівельної індустрії, транспортних засобів, електротехнічних машин, приладів, ЕОМ;
- Подільський (Вінниця, Хмельницький, Тернопіль) з розвитком сільськогосподарського і електротехнічного машинобудування, верстатів і приладобудування;
- Західноукраїнський (Львів, Луцьк, Рівне, Івано-Франківськ, Чернівці, Ужгород, Мукачеве, Дрогобич, Стрий) з приладобудуванням, виробництвом телевізорів, верстатів, підйомно-транспортних машин, автобусів, вантажних конвеєрів, що несуть, вантажопасажирських автомобілів, товарів електроніки, сільськогосподарських машин;
- Південний (Одеса, Миколаїв, Херсон, Сімферополь, Ізмаїл, Керч), що спеціалізується на випуску судів, верстатів, сільськогосподарських машин, кранів, приладів, кіноапаратів.

В останні десятиліття, особливо з 1980 по 1990 рр., значно виросли обсяги виробництва найбільш наукомісткої продукції, зокрема, приладів і засобів автоматизації, обчислювальної техніки, роботів, космічної техніки і т. ін. Проте останніми роками темпи її виробництва, як й іншої машинобудівної продукції, різко знизилися. Це пов'язано із загальною економічною кризою, різким підвищенням вартості енергоносіїв, скороченням інвестицій в цю галузь та ін.

Проблеми і перспективи розвитку машинобудування безпосередньо пов'язані із стратегією економічного розвитку країни. Передусім, це підвищення ефективності самого машинобудування за рахунок:

- структурної перебудови галузі зі збільшенням наукомістких виробництв;
- створення сучасного технологічного оснащення для всіх галузей машинобудівного комплексу з метою зниження енерго-, ресурсо-

- трудомісткості виробництва і підвищення конкурентоспроможності його продукції;
- орієнтації продукції на потреби внутрішнього ринку і можливості входження у світовий ринок;
- екологізація виробництва, яка передбачає випуск ресурсозберігаючих і природоохоронних видів техніки.

Розвиток цих напрямків машинобудування можливий за рахунок реалізації державних програм у суміжних галузях. Слід оживити роботу по державних програмах та вивести їх на новий рівень. Нова програма розрахована на період 2012-2017 рр. В ці 5 років держава може виділити на реалізацію програми фінансування близько 800 млн. грн. Окрім державних коштів, значною мірою притягуватимуться інвестиції з інших джерел [5].

Одним з напрямків підвищення ефективності роботи підприємств машинобудівної галузі є вдосконалення Податкового кодексу в сфері пільгового оподаткування та митного контролю. Ці кроки будуть орієнтувати галузь машинобудування на використання стратегії імпортозаміщення та захистять вітчизняного виробника.

Крім того, дієвим заходом може бути реалізація проектів створення інтегрованих об'єднань у машинобудуванні у вигляді стратегічних кластерів. Світовий досвід кластеризації економіки підтверджує позитивний результат від реалізації на практиці програм зі створення стратегічних кластерів з урахування галузевої спеціалізації підприємств. Одночасно, кластери виступають як інтегровані об'єднання, які можуть включати в себе всю технологічну ланку зі створення та просування промислової продукції машинобудівних підприємств.

Висновки

Можна зробити висновок, що українське машинобудування є експорт орієнтованою галуззю, основним ринком збуту якої є країни СНД. При чому, розвиток машинобудівної галузі України залежить від низькі факторів, до яких можна віднести: розвиток експортних ринків, технологічні інновації, політика імпортозаміщення й т.і. Стратегічними напрямками розвитку машинобудівної галузі України повинні бути наступні: реалізація державних програм із підтримки вітчизняного виробника; створення умов пільгового оподаткування продукції підприємств машинобудування; створення стратегічних кластерів підприємств машинобудівної галузі, включаючи у кластер всі підприємства, які формують на повний замкнутий технологічний цикл.

Список літератури:

1. Амоша А.И. Неиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А.И. Амоша, В.П. Вишневский, Л.А. Збарзаская // Економіка промисловості. – 2012. – № 1-2(57-58). – С. 3-36.
2. Амоша О.І. Перспективи неіндустріальної трансформації економіки України та Донбасу / О.І. Амоша, М.Г. Чумаченко, В.І. Ляшенко // Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети: тези доповідей і повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Донецьк, 17 грудня 2010 р.) / НАН України, Інститут економіки промисловості – Донецьк, 2010. –С. 3-6
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України, 2012 – 12 міс. [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. Режим доступу http://ukrexport.gov.ua/ukr/vnishno_t_balans//7027.html
4. Лановий В. Програма переходу України до ринку (Альтернативний варіант) / В. Лановий // Економіка Радянської України. – 1992. – № 2. – С. 12-13.
5. Козырев В.А. Новая программа развития машиностроения Украины / В.А. Козырев // Оборудование и инструмент для профессионалов. – 2011. – № 1. – С. 8-9.
6. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал «Верховна Рада України». Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF>
7. Попадинець Н.М. Модернізація промисловості як передумова перспективного розвитку внутрішнього ринку України / Н.М. Попадинець // Економіка промисловості. – 2012. – № 1-2(57-58). – С. 50-58.
8. Машиностроительный комплекс Украины [Електронний ресурс] // Украинский промышленный портал. Режим доступу: <http://upr-search.com.ua/49-mashinostroitelnyj-kompleks-ukrainy.html>

Надано до редакції 28.08.2013

Чукурна Олена Павлівна / Olena P. Chukurna

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Стратегічні напрямки розвитку машинобудування в контексті економічних реформ в Україні [Електронний ресурс] / О.П. Чукурна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3 (8). – С. 36-42. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opi.ua/files/archive/2013/n3.html>